

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Олександра МАРІНА на дисертацію Олексія РІЗНИКА та тему: «Кримінально-правова характеристика складів злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі», подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)

Актуальність теми дослідження. Злободенність теми дисертації, відображена у вступі до роботи і не викликає сумнівів. Ст. 3 Конституції України волю людини, серед інших благ, визначає найвищою цінністю українського суспільства. Отже, наукова увага, звернута до системи норм кримінального права, яка відображає склади злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі, не може бути зайвою. Актуальності дослідження безумовно додають ще декілька факторів. Це, по-перше, системний підхід у висвітленні кримінально-правової характеристики відповідних складів. Це дає можливість відобразити хід та результати дослідження під дещо іншим кутом, урахувати приховані системні зв'язки між нормами, які містять ознаки досліджуваних складів кримінальних правопорушень, зробити нові для науки кримінального права висновки. По-друге, повномасштабне вторгнення росії до України поставило перед наукою кримінального права масштабне завдання надання адекватної кримінально-правової оцінки злочинам, які вчиняє російське політичне керівництво та рядові військовослужбовці. Серед таких злочинів, вочевидь, є й посягання на волю особи, яка перебуває під охороною як національного кримінального законодавства, так і міжнародного кримінального права. Дослідження, проведене О. Різником, сподіваюсь, складе свій внесок у справу протидії відповідним злочинам.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Дисертація є першим комплексним сучасним дослідженням кримінально-правової характеристики злочинів, пов'язаних із незаконним позбавленням волі, в якому містяться пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства. Достатньо обґрунтованою видається пропозиція автора об'єднати незаконне позбавлення волі та викрадення людини у ст. 146 КК України поняттям «поневолення» і викласти назву та диспозицію ч.1 цієї статті так: незаконне поневолення людини. Використання у тексті кримінального

закону терміну «поневолення людини» досить чітко вказуватиме на зміст суспільно небезпечного діяння, яке ним описане, – позбавлення людини свободи пересування та права вільного вибору місця свого перебування. Крім того, комплексний, системний розгляд об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, пов'язаних із незаконним позбавленням волі, дав можливість дисертанту запропонувати ряд системних змін до КК України, спрямованих на створення цілісного несуперечливого механізму правової регламентації кримінальної відповідальності за посягання на особисту свободу людини: 1) уточнення назв покарань; 2) виключення ряду нормативних положень та статей з КК України (примітки до ст. 127, ст. ст. 151, 349, 349-1, 371); 3) внесення змін до окремих нормативних положень та статей КК з метою забезпечення системності правового регулювання (назви розділу III Особливої частини, ст. ст. 146, 146-1, 147, 148, 172, 232, 319, 357, 365-1, 444). Автор достатньо вдало, видається, об'єднав ознаки, які кваліфікують злочини, пов'язані із незаконним позбавленням волі, за функціональною ознакою їх впливу на кримінально правову кваліфікацію у такі групи: 1) ознаки, які вимагають застосування правил кваліфікації множинності кримінальних правопорушень; 2) ознаки, які вимагають застосування правил кваліфікації співучасті у кримінальному правопорушенні; 3) ознаки, які вимагають застосування правил подолання конкуренції частин і цілого або поглинання кримінальних правопорушень; 4) ознаки, які вимагають застосування правил подолання конкуренції загальної та спеціальної норм. Кримінально-правова характеристика ознак, що кваліфікують вчинене, проведена із урахуванням виокремлених груп через призму кримінально-правової кваліфікації. Крім того, у роботі запропоновано універсальний алгоритм, який варто використовувати у всіх випадках кримінально-правової кваліфікації при здійсненні розмежування складів злочинів, пов'язаних із незаконним позбавленням волі, та відмежуванням їх від суміжних складів.

Положення дисертації, якими удосконалено наявні у науці кримінального права підходи та позиції а також якими наявні положення набули подальшого розвитку також наділені достатнім ступенем наукової новизни.

Достовірність та висока ступінь аргументованості результатів дисертації обумовлена логічною структурою роботи, відповідністю мети дослідження тим завданням, які ставить перед собою дисертант, достатньою кількістю опрацьованих наукових та емпіричних джерел, вмінням висвітлювати власну позицію та вступати у дискусію із відомими вченими.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на належному науковому рівні. План роботи складений логічно та дає можливість повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Перший розділ дисертації традиційно присвячено висвітленню загальних засад дослідження проблем кримінальної відповідальності за злочини, що пов'язані з незаконним позбавленням волі: проаналізовано стан дослідження відповідної проблеми, висвітлено соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі, розкрито поняття та названі види злочинів, що пов'язані із незаконним позбавленням волі. У другому розділі дисертації автор подає такий елемент кримінально-правової характеристики, як юридичний аналіз складів злочинів, що пов'язані із незаконним позбавленням волі: охарактеризовано всі основні елементи відповідних складів – об'єкти, об'єктивні сторони, суб'єкти та суб'єктивні сторони. Третій розділ роботи присвячено розкриттю проблем кваліфікації злочинів, що пов'язані із незаконним позбавленням волі. Автор робить цілком вдалу спробу розв'язати ці проблеми за допомогою розкриття системи та змісту ознак, що кваліфікують склади злочинів, що пов'язані із незаконним позбавленням волі, а також розмежування складів злочинів, що пов'язані із незаконним позбавленням волі та відмежування їх від суміжних складів злочинів.

Дисертація Олексія РІЗНИКА є самостійним та оригінальним дослідженням, в результаті проведення якого сформульовано низку обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування. Методологія дослідження відповідає його предмету та завданням. Обрана сукупність методів наукового пошуку становить собою поєднання загальнонаукових та спеціальних

методів та використана у вдалому поєднанні: індукція та дедукція, аналіз та синтез, порівняння, соціологічні методи, догматичний та метод узагальнення.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації можуть бути використані для удосконалення кримінального законодавства України у частині заповнення прогалин, системного узгодження його положень та нормативної регламентації відповідальності за злочини, пов'язані із незаконним позбавленням волі (*у законотворчому процесі*); для кримінально-правової кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень (*у процесі правозастосовної діяльності*); для подальших наукових досліджень проблематики кримінально-правової охорони особистої свободи людини (*у науково-дослідній сфері*); під час викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (*в освітньому процесі* – Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес № 91 від 01.11.2023).

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові висновки та положення, які містяться у дисертації достатньо повно обнародовані у фахових публікаціях та апробовані дисертантом. Кількість та науковий рівень підготовлених та опублікованих наукових праць відповідає вимогам, які ставляться до оприлюднення результатів дисертацій. Дисертантом опубліковано п'ять наукових праць, три з яких – у фахових юридичних виданнях, віднесених до категорії «Б» виконано одноособово і дві праці – у матеріалах науково-практичних заходів.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації не виявив текстових запозичень та інших фактів порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Як і кожне самостійне наукове дослідження, робота Олексія РІЗНИКА містить положення, які викликають в рецензента запитання, зауваження або потребують додаткового аргументування. Під час захисту варто почути деталізовану позицію дисертанта щодо таких питань рецензента:

1) Дослідження проблем кримінально-правової характеристики складів злочинів, що пов'язані з позбавленням волі, було б більш повним, якби автор звернув свою увагу на кримінальне законодавства зарубіжних держав та історію розвитку вітчизняного кримінального законодавства у частині регламентації відповідальності за посягання на волю особи.

2) Автор пропонує внести зміни у ст. 146-1 та ст. 444 КК України і доповнити відповідні диспозиції словом «незаконні». Обґрунтовується така позиція тим, що поняття «позбавлення волі» включає в себе як законне, так і незаконне позбавлення волі (поневолення), адже охоплює усі можливі випадки позбавлення волі, яким притаманні вказані вище ознаки і у зв'язку із цим, для звуження обсягу цього поняття лише до тих випадків, які є кримінально-караними, потрібно додати ще одну ознаку – «протиправність», або ж «незаконність». Таку аргументацію автора можна поставити під сумнів, адже правомірне позбавлення волі апріорі не може вважатися кримінальним правопорушенням, оскільки не буде наділене ознакою протиправності, що властива всім без винятку кримінальним правопорушенням.

3) Рецензент не може погодитись із пропозицією автора про виключення вказівки на «особисті мотиви» та «особисті інтереси» із тексту усіх тих кримінально-правових норм, в яких вони використовуються, а саме із статей 148, 172, 232, з частини 1 статті 319, частини 1 статті 357, статті 365-3 КК України. Незважаючи на всю «аморфність» формулювання цих ознак, вони, все ж таки, відіграють важливе криміноутворююче значення. Так, наприклад, якщо буде встановлено кримінальну відповідальність за незаконне звільнення працівника з роботи безвідносно до мотивів такого звільнення, кількість кримінальних проваджень за ст. 172 КК напевно наблизиться до показників крадіжок. Здається, що будь-яке розширення обсягу криміналізації поведінки потребує більш серйозної аргументації.

Викладені вище застереження носять дискусійний характер та в цілому не впливають на високу позитивну оцінку проведеного дисертантом дослідження.

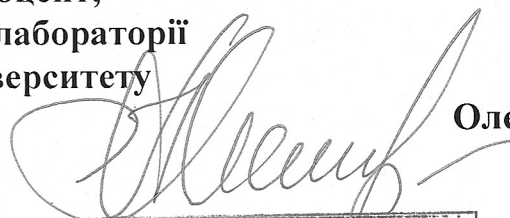
Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Враховуючи наведене вище, можна зробити висновок, що дисертація Олексія

РІЗНИКА є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – надання вичерпної кримінально-правової характеристики складів злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її автор – Олексій РІЗНИК – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії
Львівського державного університету
внутрішніх справ**

Олександр МАРІН

